

PROFESSIONS SANITÀRIES

Elements que poden ajudar a definir les
necessitats de professionals amb un
horitzó 2020

Índex

1. Introducció	pàg. 2
2. Farmacèutics	pàg. 4
3. Dentistes	pàg. 6
4. Psicòlegs	pàg. 9
5. Llevadores	pàg. 11
6. Fisioterapeutes	pàg. 13
Bibliografia	pàg. 15

1. Introducció

Saber el nombre de professionals de les diferents professions sanitàries que seran necessaris d'aquí 5, 10 o 15 anys no és gens fàcil. La manca de professionals sanitaris (no només metges i infermeres) és un problema general, tant en països desenvolupats com en vies de desenvolupament, tot i que per causes molt variades. La mobilitat entre països, o la mobilitat dintre del mateix país és una de les causes de l'escassetat de professionals, però només ofereix una explicació parcial al problema.

L'escenari basat en exclusivament en la demografia és insuficient per preveure el nombre de professionals que es necessitaran. El creixement global de la població segurament s'alentirà, però hi haurà grans variacions locals, tant per la immigració com per les tendències demogràfiques. L'envelliment de la població (com al Japó o a Itàlia) no és un escenari inamovible.

Un altre aspecte a considerar a l'hora de fer previsions és l'eficiència del sistema. Hom creu que en la majoria de sistemes sanitaris occidentals la millora de l'eficiència és possible. L'informe Wanless¹ es va redactar per encàrrec del Tresor britànic fa cinc anys per analitzar es recursos necessaris per oferir una atenció sanitària de qualitat el 2022. Segons l'informe Wanless el cost de l'atenció sanitària es veurà influït per diversos factors:

- Compromisos previs de millora.
- Expectatives dels ciutadans.
- Tecnologies mèdiques
- Necessitats de la població.
- Salaris.
- Nivell de millora de la productivitat

Des de la perspectiva d'aquest informe, qualsevol previsió ha de considerar que són indistingibles l'increment de la inversió i la transformació profunda del sistema. El que no queda clar quin és l'impacte en les necessitats de professionals sanitaris que tindrà aquesta suposada transformació del sistema sanitari. Els canvis organitzatius aïlladament tampoc no resoldran el problema. Però és possible que la manera d'organitzar la feina sigui el factor més potent d'atracció (o de rebuig) de professionals.

La tecnologia segur que canviarà la manera de treballar. L'espai (alternativa a la visita cara a cara) i el temps (consultes *on-line*) són elements cabdals. Per altra banda, la immigració incrementarà els orígens culturals i religiosos de la població i influirà en la concepció de la malaltia i salut, les expectatives de curació, etc., aspectes que obligaran als professionals a saber gestionar la diversitat.

---

¹ Derek Wanless. Securing Our Future Health: Taking a Long-Term View. Final Report (April 2002). HM Treasury. UK. http://www.hm-treasury.gov.uk/consultations_and_legislation/wanless/consult_wanless_final.cfm (accés el 31 de juliol de 2007).

Els escenaris precisos són difícils de fer perquè la visió global no és suficient per preveure totes les necessitats, tant pel que fa a la cobertura geogràfica (àrees rurals) com de totes les especialitats.

A l'hora de fer previsions caldria considerar les causes relacionades amb la demanda i amb l'oferta. La demanda es relaciona amb els canvis socials (demogràfics, organitzatius i del nivell d'expectatives dels ciutadans respecte a la qualitat i a les característiques dels serveis) i l'oferta es relaciona amb el nombre de professionals, el grau d'especialització i les hores reals disponibles per treballar (en relació amb la voluntat de conciliar vida familiar y laboral o el valor que es dona al temps de treball i al d'oci, per exemple). A la taula següent es resumeixen aquests elements relacionats amb l'oferta i la demanda.

Canvis en les necessitats de professionals sanitaris relacionades amb...	
Demanda	Oferta
<ul style="list-style-type: none"> ○ Creixement demogràfic ○ Envel·liment ○ Nous procediments tècnics ○ Canvis patrons de morbiditat. ○ Canvis en l'oferta assistencial: <ul style="list-style-type: none"> - Nous hospitals aquí o en altres CCAA. - Creixement del sector privat. - Pla d'innovació de l'atenció primària. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Feminització de les professions sanitàries: conciliació vida familiar i laboral. ○ Barreres d'entrada a la professió: <i>numerus clausus</i> ○ Incorporació d'altres professions ○ Reducció temps de treball real.

Per tant, en el debat, alguns dels elements que cal tenir en compte són:

- Relació amb altres professions: competència amb altres professions, cooperació, sinèrgies...
- Impacte de la tecnologia sobre el futur de la pràctica professional.
- L'evolució del model sanitari.
- L'adequació del recursos humans.
- Necessitats de formació.
- Propostes innovadores.

2. Farmacèutics

Els temes més importants de futur per a la professió farmacèutica són:

- a. **Farmacèutic assistencial.** El perfil del farmacèutic assistencial ha d'anar orientat a garantir l'ús efectiu i segur dels medicaments en els pacients tant a l'àmbit hospitalari com comunitari.

En la pràctica professional en l'ús dels medicaments contemplarem quatre tipus de serveis:

- **Consulta d'Indicació Farmacèutica:** servei farmacèutic orientat a seleccionar adequadament medicaments sense recepta pels problemes de salut dels pacients de lleus a moderats, segons guies clíniques i protocols per a signes i símptomes menors.
- **Dispensació Activa o Protocolitzada:** servei farmacèutic orientat a dispensar el medicament, garantint l'ús efectiu i segur en cada pacient. Prevenir Problemes Relacionats amb els Medicaments (PRM) i evitar Resultats Negatius de la Medicació (RNM)
- **Seguiment Farmacoterapèutic Personalitzat:** servei farmacèutic orientat a col·laborar amb la resta dels professionals sanitaris envers l'ús efectiu i segur dels tractaments farmacoterapèutics en pacients crònics, per tal d'afavorir el compliment terapèutic i d'evitar les duplicitats i les interaccions medicamentoses així com les reaccions adverses als medicaments.
- **Educació per a la Salut:** promoure plans d'educació adreçats a la població general per tal participar en l'educació en estils de vida saludables, cribatge de factors de risc, ús correcte dels medicaments, gestió medi - ambiental dels residus i medicaments caducats.

En un futur esdevindrà imprescindible per a garantir al pacient l'ús efectiu i segur dels medicaments, així com per a valorar i dissenyar sistemes de millora del compliment terapèutic, l'accés dins de la llei de protecció de dades a l'història clínica compartida, en particular al diagnòstic, a les proves de laboratori i al perfil farmacoterapèutic.

Aquest perfil esdevindrà cada cop més necessari donat l'envelliment de la població unit a la polimediació, a la complexitat dels tractaments i a l'aparició de nous medicaments biotecnològics cada cop més potents que requeriran una farmacovigilància més acurada. Tot això unit a la multiculturalitat poblacional requerirà un servei farmacèutic cada cop més personalitzat.

- b. Farmacèutic industrial.** El perfil del farmacèutic industrial ha d'anar orientat a la recerca de nous principis actius, noves formes galèniques i noves presentacions farmacèutiques per a optimitzar els tractaments farmacoterapèutics.
- Recerca de nous principis actius que s'adrecin a la cèl·lula diana o receptor sense afectar a la resta de l'organisme.
  - Recerca de noves formes farmacèutiques que facilitin l'administració, la pauta i el compliment terapèutic.
  - Recerca en noves formes farmacèutiques que permetin alliberar els tractaments hospitalaris envers els tractaments ambulatoris.
  - Elaborar els medicaments amb les màximes garanties de qualitat per a evitar el màxim les alertes de retirades de lots amb les seves conseqüents riscos i pèrdues per a la cadena sanitària i per a la ciutadania.
  - Promoure sistemes d'assaigs clínics en fase IV per augmentar la seguretat del medicament.
  - Desenvolupar sistemes que garanteixin la identificació dels medicaments genèrics pel seu principi actiu.
  - Adequar les formes farmacèutiques a les necessitats de les edats dels pacients (pediatria, geriatria)
  - Integrar el cartonatge en un sistema de traçabilitat amb control de caducitat i lot.
  - Dissenyar envasos i cartonatges ben diferenciats per tal de prevenir els errors de medicació i augmentar la seguretat en l'ús dels medicaments.

3. Dentistes

L'oferta de professionals de la salut oral a Catalunya a principis del segle XXI mostra alguna similitud amb la resta de professions sanitàries (la feminització en augment dels professionals dentistes) però també algunes diferències (mitjana d'edat del col·lectiu menor que la del col·lectiu mèdic o d'infermeria, explosió demogràfica de professionals molt superior a l'augment en la utilització de serveis per part de la població en les darreres dues dècades, incorporació d'una nova titulació de pregrau no mèdica).

D'altra banda, l'accés als serveis de salut oral presenta una important diferència respecte a la resta de serveis sanitaris com és la baixa cobertura de la cartera de serveis del sistema nacional de salut, el qual contracta en l'actualitat a menys del 10% dels professionals col·legiats (dentistes) i probablement porta a terme una xifra molt menor dels serveis de salut oral proveïts a la població. Aquest fet comporta que el cost de l'assistència tingui un pes molt més important en l'accés als serveis de salut oral que en d'altres àrees sanitàries on la cobertura del sistema públic és gairebé universal. La competència en el mercat de serveis dentals està en augment i la plèthora professional comporta una disminució del professionalisme com a sistema de relació professional-pacient, basat en la confiança, per la d'una relació mercantilista, basada en els principis del capitalisme i d'una falsa relació entre oferta i demanda en un teòric mercat de serveis de salut que pateix fortes mancances.

Les diferències en l'estat de salut oral en relació al nivell socioeconòmic són importants i encara ho són més en relació a la utilització dels serveis necessaris per millorar l'estat de salut oral.

L'odontologia és un servei sanitari menys susceptible que d'altres a ser utilitzat per via on-line, tant per la necessitat habitual d'una exploració diagnòstica de l'interior de la cavitat oral de la situació inicial –complexa de realitzar virtualment– com pel tractament mecanicista de moltes de les patologies, on la teràpia medicamentosa és només una part de la teràpia a desenvolupar. Per tant, grans canvis en aquest àmbit en les dues properes dècades semblen poc previsible.

La prestació de serveis de salut oral sembla acotada a les professions sanitàries relacionades directament amb la provisió de serveis dentals com ara la professió de dentista i higienista. La competència entre dentistes i higienistes no és possible ja que tant filosòficament com legal són professions destinades a treballar en sinergia. L'higienista dental ha de treballar sota la supervisió directe d'un dentista per requeriment legislatiu.

D'altra banda, els coneixements d'aquest camp sanitari per part del col·lectiu mèdic i d'infermeria és escàs, amb una manca profunda de preparació en aquest àmbit per la no incorporació en la formació de pre-grau dels seus continguts. A més a més, les properes dues dècades donaran pas a la separació total i definitiva de l'àmbit dental i del mèdic, en pràcticament desaparèixer els metges estomatòlegs, dentistes amb llicenciatura de medicina i amb especialitat no MIR. Aquest canvi implicarà la necessitat d'un canvi important de les relacions amb l'administració sanitària així com a la resta d'interlocutors de l'àmbit sanitari en desaparèixer la confusió de considerar l'odontologia com una part del col·lectiu mèdic i sobreentendre que la presència de metges en

organismes i institucions ja comportava la representació d'aquest col·lectiu (on la presència d'odontòlegs en la col·legiació respecte a metges estomatòlegs es ja majoritària des de fa anys). Entendre que el Consell de la Professió Mèdica engloba a l'odontologia és un exemple conceptual clar d'aquesta visió simplista de l'odontologia com una especialitat mèdica més quan engloba professions sanitàries distintes.

Dins el sistema nacional de salut, l'augment de la cobertura de serveis assistencials per a la població escolar en la propera dècada, iniciada enguany, sembla ser el principal canvi previsible. A més a més, el model català sembla haver-se definit per la implementació de la cobertura establerta mitjançant el desenvolupament de nous serveis en els centres d'atenció primària, a diferència del sistema emprat per la majoria de comunitats autònomes espanyoles que han concertat aquest serveis amb la xarxa assistencial privada. Molts altres col·lectius reclamen l'augment de la cartera de serveis, però sembla difícil que en els propers anys aquesta reclamació de la població sigui desenvolupada.

En l'àmbit de la docència i la formació, el possible futur canvi més important és el possible desenvolupament de les especialitats de la llicenciatura d'odontologia, ja que Espanya és un dels pocs països de la Unió Europea que encara no les ha desenvolupat i sembla factible el seu desplegament en les properes dues dècades.

Preguntes per obrir el debat

- Haurien d'augmentar les prestacions públiques en matèria de salut oral del sistema nacional de salut? I en moments de crisi?
- Creus que la població escolar és la realment més necessitada o altres poblacions - tercera edat- té un cúmul de patologia més gran?
- Creus que oferirà el sistema sanitari públic més prestacions privades amb copagament tal i com fan algun proveïdors sanitaris?
- Com serà l'accés als serveis dentals en el futur (més senzill, menys costos?)
- Com evolucionarà la demanda d'implants dentals en el futur?
- I la d'ortodòncia? I la de periodòncia?
- Quin efecte tindrà l'augment de professionals de la salut oral en el mercat de serveis dentals a Catalunya?, creus que s'aturarà?
- Creus que continuarà existint una immigració de professionals llatinoamericans al nostre país?
- Augmentarà emigració cap a països europeus amb manca de professionals?

- Com creus que serà l'exercici professional d'aquí al 2015-2020? (més estressant, més competitiu, més en equip, més economicista...?)
- Estan ben gestionats els serveis de salut oral en el sistema sanitari català?
- Quin efecte està tenint la feminització de l'odontologia a Catalunya?
- Penses que és diferent el perfil laboral d'actuació de l'home i la dona?
- Creus realment necessària la introducció d'especialitats en el camp de l'odontologia?

4. Psicòlegs

La psicologia en el nostre país s'ha caracteritzat per la creativitat i innovació a l'hora de crear perfils ocupacionals i professionals en diversos àmbits sectorials com la salut, els serveis socials, l'educació i les organitzacions. Pel que fa a l'àmbit de la salut, i des d'un punt de vista normatiu, el Reial decret 2490/1998, de 20 de novembre, crea l'especialitat de Psicologia clínica, establint que aquesta titulació és necessària per a treballar en establiments o institucions públiques o privades amb aquesta denominació, la qual cosa, no exclou que hi puguin haver psicòlegs que no disposin de l'especialitat que ocupin llocs de treball en l'àmbit sanitari, sempre i quan no es denominin psicòlegs clínics.

Per altra banda, la psicologia ha contribuït a contemplar una perspectiva integral d'entendre i atendre la salut i la malaltia en contraposició al model biomèdic convencional. La evidència més nombrosa de les seves aportacions ha estat en els equips de salut mental de la Xarxa d'Assistència en Salut Mental, tant en els serveis d'adults com en els infantils i juvenils, procurant afavorir al màxim possible la transversalitat assistencial amb les altres xarxes assistencials com les sanitàries i socials. En aquest sentit, hi ha ajudat la conceptualització del subjecte, el fet de tenir en compte els diferents contextos relacionats, la intervenció grupal i comunitària i el treball interdisciplinari que culturalment és més proper als professionals de la psicologia.

Tanmateix aquestes evidències, malauradament sense haver obtingut censos fiables dels professionals que s'hi troben treballant, es pot percebre que la presència de professionals de la psicologia en els equips de salut, tant a nivell d'atenció primària com hospitalària, i en els de salut mental és força minsa. Així per exemple, la convocatòria de places en els centres i serveis de salut resulta irrisòria en comparació a la d'altres professionals com els de medicina i infermeria, tot i que el perfil competencial dels psicòlegs és idoni per a un model de salut integral, que és a la base de les intervencions tant preventives com assistencials.

És per això que a demanda del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya es proposa endegar un debat virtual sobre les tendències de la professió de psicologia en un futur a 7-12 anys vista (2015-2020). S'hauria de fer l'esforç de focalitzar els esforços en allò que ens agradaria que passés i en el què caldria fer. A través d'aquest debat es pretén afavorir un intercanvi obert i contrastat d'idees entre els participants, prioritzant l'opinió des del punt de vista dels professionals i no tant com a representants d'institucions.

Temes susceptibles de ser tractats

A fi i efecte d'iniciar el debat es plantegen una sèrie de temes que poden ser susceptibles de ser tractats, així com unes qüestions per afavorir-ne l'inici:

- L'especialització de la professió: ¿L'especialització en psicologia clínica esgota totes les possibles aportacions de la psicologia a l'àmbit de la salut i les organitzacions que gestionen serveis de salut? ¿Quins àmbits de coneixement de la psicologia i per tant quines especialitats podrien aportar valor als serveis de salut?, ¿fent quins rols?

- Els psicòlegs en la política de recursos humans de l'àmbit sanitari: ¿en quins aspectes la professió de psicologia pot contribuir a la definició, de les polítiques de recursos humans de l'àmbit sanitari?
- Àmbits d'intervenció professional: ¿només a la xarxa assistencial de la salut mental? ¿l'atenció primària de salut, hospitalària i sociosanitària? ¿quins llocs de treball i/o funcions serien recomanables i necessaris?
- Relació amb altres professionals: cooperació, sinèrgies, etc.: ¿en quins aspectes es podrien establir connexions amb altres professions? ¿quines dificultats hi podrien haver de relació?
- Necessitats de formació: ¿quina formació precisa el professional de la psicologia per a afrontar els reptes del sistema sanitari?
- Propostes innovadores: els psicòlegs com a professionals de suport a altres professions assistencials (metges, infermeres,...). ¿Quines oportunitats poden ser tingudes en compte en un futur a mig termini?

5. Llevadores

L'atenció maternoinfantil i l'atenció a la salut sexual i reproductiva son part important de l'escenari actual de la nostra societat, i per tant prioritats pel Govern de Catalunya.

Es per aquest motiu que a l'any 2005 es va fer un anàlisi de la situació de l'atenció a la salut sexual i reproductiva i posteriorment es va elaborar el Pla Estratègic d'Atenció Maternoinfantil i el Pla d'Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva, i també es va actualitzar la cartera de serveis per adaptar-la a la realitat del nostre país i al context econòmic i sanitari.

Aquest pla defineix les activitats i l'ordenació dels serveis necessaris per assolir polítiques de salut amb una visió integrada entre els diferents nivells assistencials i d'acord amb els avenços en el coneixement científic. En aquest marc es contempla el desenvolupament de les competències de les llevadores, que son presentades com a professionals referents per els processos fisiològics relacionats amb la salut maternoinfantil i la salut sexual i reproductiva.

En aquest moment els canvis relacionats amb les necessitats professionals de les llevadores i els canvis en l'oferta assistencial fan que aquest debat tingui un especial interès per totes i tots els que som implicats, sent una oportunitat per fer les aportacions que sorgeixen de la nostra pràctica assistencial diària i que creiem que han de ser considerades per tenir una perspectiva de futur alentidora

Cal tenir en compte com ens influeix el canvi demogràfic dels darrers anys que ha suposat un augment del nombre de naixements i el fet que la diversitat cultural més ampla ara que fa uns anys, incideixen en la demanda d'atenció i com les llevadores han incorporat estratègies per fer-hi front.

En aquest espai de debat, mitjançant les noves tecnologies de la informació i la comunicació, tenim l'oportunitat per fer aportacions en relació a les nostres expectatives de futur d'aquí al 2020. A més dona l'oportunitat de participació a totes les llevadores que vulguin incorporar les seves idees i consideracions per tal aportar noves i alentidores perspectives al nostre col·lectiu.

Temes rellevants

Cal considerar alguns temes rellevants pel nostre futur i que poden estimular el debat:

- Incorporació de les noves tecnologies a la pràctica.
- Nous reptes en la formació.
- Evolució i ple desenvolupament de les competències professionals en el sistema sanitari.

- Adaptació a les noves demandes de la població.
  - Increment en la demanda d'atenció a la salut sexual i afectiva i reproductiva. Atenció des de la perspectiva dels drets sexual i reproductius, paper cada cop més rellevant d'una sexualitat saludable en el concepte de salut.
  - Evolució en de l'atenció maternoinfantil. La continuïtat assistencial en el procés de la maternitat/paternitat i l'atenció al part respectuosa amb les preferències de la dona.
- Impuls del paper de la recerca com eina de millora de la professió.

Esperem la participació de totes i tots per tal de orientar millor el futur de la nostre professió i que aquesta evolucioni en funció dels canvis socials, de polítiques i evolució de la societat amb noves demandes i perspectives.

6. Fisioterapeutes

Dintre del sistema sanitari, la fisioteràpia té el seu propi catàleg de serveis pels quals els nostres professionals es preparen durant anys de formació i actualització.

La importància del reconeixement d'aquesta competència dintre del sistema és cabdal, però hi ha amenaces: "professionals" formats en petites àrees de coneixement que exerceixen com nosaltres, d'altres formats en àrees semblants a la nostra però que el client extern no diferencia, inclús professions sanitàries que no tenen clar la delimitació amb el nostre ventall de competències.

Malgrat el recolzament per part del col·legis professionals i de l'administració, aquest problema és vigent avui en dia a pesar de que el context sanitari permetria, potser en la majoria dels casos, una convivència i una complementarietat enriquidora per tots.

D'altra banda, al nostre entorn tenim diverses vies de formació que coexisteixen. Així, la titulació de Fisioteràpia pot durar entre 3 i 5 anys. La Declaració de Bolonya posa les bases per a la construcció del "Espai Europeu d'Educació Superior". L'Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació (ANECA) va rebre al 2004 el projecte de disseny del nou Pla d'estudis de Fisioteràpia, en el que han participat totes les universitats que imparteixen aquesta disciplina. Fruit d'aquest document s'ha elaborat el Llibre Blanc de la titulació.

Tret dels canvis necessaris que impliquen en la formació dels nous especialistes, ens resta resoldre de quina forma i els terminis raonables per tal d'articular l'homologació de la formació dels actuals professionals al Grau de fisioteràpia.

A pesar de que la nostra es una professió fonamentalment pràctica, una inquietud que caldria impulsar per donar rellevància al nostre treball diari i avançar dintre de la pràctica clínica és la recerca, tret de la importància que té pel currículum professional. No obstant això els nostres professionals es troben en una situació de pressió assistencial que, al igual que en altres professions sanitàries, els dificulta poder-s'hi dedicar. A més, part dels nostres professionals motivats per la recerca poden no tenir suficient mitjans per desenvolupar-la. Seria aquest camp un dels que necessitaria un impuls, moltes vegades per nosaltres mateixos.

Els punts importants per al debat són els següents:

- Competències professionals.
- Relació amb rehabilitació i d'altres especialitats que bordegen les nostres competències.
- Intrusisme professional : la nostra pràctica professional conviu amb professions no reconegudes legalment al nostre àmbit de competències, com poden ser massatgistes

, quiromassatgistes, o similars . Tampoc existeixen centres autoritzats per la Conselleria de Sanitat on un professional que no sigui fisioterapeuta pugui aplicar els nostres tractaments. La importància del reconeixement de les nostres competències dintre del sistema és cabdal per que la nostra professió sigui reconeguda.

- Convergència europea a Bolonya: el grau de fisioteràpia: resta resoldre de quina forma i els terminis raonables per tal d'articular l'homologació de la formació dels actuals professionals al Grau de fisioteràpia.
- Formació i recerca: un repte impossible? Malgrat que la nostra es una professió fonamentalment pràctica, una inquietud que caldria impulsar per donar rellevància al nostre treball diari i avançar dintre de la pràctica clínica és la recerca.

Bibliografia dentistes

Casals E. El acceso a los servicios de salud oral: ¿es un problema en Europa? ¿y en España? En: Las nuevas prestaciones y los nuevos retos de la salud oral en España. Barcelona: SESPO, Barcelona 2008; 7-24. Consultado en URL: http://www.infomed.es/sespo/invierno08/Ponencias_SESPO_Barcelona_2008_sin_tapas.pdf el día 30-10-2008.

Casals E, Cuenca E, Gómez A. Trends in dental manpower and utilization of dental services in Catalonia (1991-2003). Cahiers de sociologie et de demographie medicales Janvier-Mars 2005. 45 (1): 22-24.

Cuenca E, Gómez A, Casals E, Subirà C. L'odontologia a Catalunya 2002. Barcelona: Col·legi Oficial d'Odontòlegs i Estomatòlegs de Catalunya, 2002.

Casals E, Cuenca E, Prats R, Salleras L. Salud bucodental. Evaluación de los objetivos del Plan de Salud de Cataluña para el año 2000. Med Clin (Barc) 2003; 121 (Supl. 1): 64-8.

Casals Peidró E, Cuenca Sala E, Prats Coll R, Plasencia Taradach A. Encuesta epidemiológica de salud oral de Cataluña 2006. XII Congreso SESPAS; 2007 20-22 de Junio; Barcelona, España. Gac Sanit 2007;21(supl 2): 19.

Oriol i Bosch O, de Oleza R. Llibre blanc de les professions sanitàries a Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Sanitat i Seguretat Social, 2003.

Cuenca E, Pinilla J, Stoyanova A, Casals E, Calatayud M. El mercado de servicios dentales en cataluña: análisis de las nuevas formas de negocio con especial atención a las franquicias y seguros dentales. Barcelona: Col·legi Oficial d'Odontòlegs i Estomatòlegs de Catalunya, 2007. Disponible a: http://www.coec.cat/pdf/blanc_mercat_serveis_cat.pdf consultat el 30/10/2008.

Bibliografia fisioteràpia

Díaz Díaz B, Cardo Maza A, López Bueno L. Plan de convergencia europeo y competencias en Fisioterapia. II Jornadas Nacionales de Metodologías ECTS. Badajoz, 19-21 de septiembre de 2007

Ilustre Colegio Profesional de Fisioterapeutas de Andalucía. Fisioterapia Andaluza. Boletín informativo número 36. Abril/Junio 2006.

Rebollo J (Coordinador). Libro Blanco: Título de Grado en Fisioterapia. ANECA. Madrid 2004.

Competencias de la Profesión de Fisioterapia del Colegio de Fisioterapeutas de Cataluña.
Noviembre de 2003

Libro Blanco de Profesiones Sanitarias de Cataluña. Barcelona 2003

Propuesta de Competencias de la Profesión de Fisioterapia. Escola Universitaria de Enfermeria y Fisioterapia Blanquerna. Universidad Ramon Llull. Barcelona 2003

Estatutos del Consejo General de Colegios de Fisioterapeutas de España. Real Decreto 1001/2002 de 27 de Septiembre

Bibliografia farmàcia

Ley de garantías y uso racional del medicamento. Año 2006

Foro de Atención Farmacéutica. Documento Foro. Enero 2008

Revista Pharmaceutical Care España. Fundación Pharmaceutical Care España